

„Przegląd historyczny“ T. XLI. †

„Przegląd“ otwiera artykuł St. Arnolda o początkach ustroju feudalnego w Polsce stanowiący według autora próbę wysunięcia pewnych problemów i ich teoretycznego oświetlenia. Autor wysuwa tezę, że powstanie ludowe po śmierci Mieszka II nie ma wcale cech antyfeudalnych powrotu do jakiegoś dawniejszego stanu rzeczy, a jest rewolucją masy niewolniczej, która wytworzyła warunki dla powstania stosunków poddańczych. Artykuł — niewątpliwie dyskusyjny, mimo to stawia dyskusję nad epoką wczesnodziejową w Polsce na wyraźnie marksistowskiej płaszczyźnie metodologicznej i ważnym jest również dla pogłębienia poglądów na okres wczesnodziejowy na Śląsku.

Tenże nr zawiera bogaty w dane materiałowe artykuł R. Jamki: „Prehistoryczne i wczesnodziejowe ośrodki produkcji górniczej i rzemieślniczej na Śląsku“. Materiał zestawiony przez autora pozwala stwierdzić daleko posunięty rozwój stosunków gospodarczych i społecznych na Śląsku w epoce wczesnohistorycznej. Daje też pogląd na przestrzenny rozwój produkcji na naszym terenie oraz na rolę gospodarczą jaką odgrywał w czasach przedhistorycznych i wczesnohistorycznych Dolny Śląsk dzięki bogactwu złóż skał i metali. W dalszej części numeru znajdujemy artykuły W. Moszczeńskiej „Rola założeń teoretycznych w praktyce postępowania badawczego“, K. Tymienieckiego „Ze studiów nad starożytnościami słowiańskimi — Lugiowie i Swewowie“, Kętrzyńskiego „Dagome iudex“, oraz H. Łowmiańskiego „Stosunki polsko-pruskie za pierwszych Piastów“, wreszcie T. Manteuffla „Rola cystersów w Polsce w wieku XII“.

E. M.

„Roczniki Historyczne“ r. XVIII. Księga pamiątkowa ku czci śp. Józefa Feldmana. Poznań 1949, s. IX, 483.

Feldmanowski tom Roczników Historycznych poświęcono w całości stosunkom polsko-niemieckim. W tym kierunku szły bowiem główne zainteresowania badawcze tego przedwcześnie zmarłego, wybitnego historyka. Jakkolwiek też dzisiaj dalecy jesteśmy od niejednego z jego sformułowań mimo to nie ulega wątpliwości, iż rzetelny wysiłek naukowy, jaki włożył Feldman w swe prace i niezrównany dar syntetycznego ujęcia zapewniają jego dziełom trwałe i wysokie stanowisko.

Artykuły zawarte w Rocznikach Historycznych są na ogół dalekie od jakiegoś tendencyjnego rozpatrywania tych kwestii w ramach rzekomo „odwiecznego“ antagonizmu polsko-niemieckiego. Nie brak wśród nich nawet prób wskazywania na pewne momenty współpracy w ciągu przeszłości dziejowej. Na wielu pracach cięży

niemniej podejście idealistyczne. Księgę rozpoczyna wspomnienie pośmiertne o Józefie Feldmanie pióra H. Barycza, oraz starannie zebrana przez A. Żeleńską-Chełkowską bibliografia prac Feldmana. Z kolei następuje szereg artykułów odnoszących się do problemu polsko-niemieckiego od czasów piastowskich aż po lata pierwszej wojny światowej, ułożonych w porządku chronologicznym. Tak więc Z. Wojciechowski w artykule o patrycjacie Bolesława Chrobrego zajmuje się stosunkiem władcy Polski do cesarstwa i polityki Ottona III. K. Tymieniecki próbuje odnaleźć źródła ideologii krzyżackiej nie tylko w dziejach wschodu niemieckiego, ale również, i to przede wszystkim, w despotycznym państwie Fryderyka II, protektora zakonu. Traktatami polskimi w obronie Związku Pruskiego zajął się K. Górski, wykazując ich związki z ideami wolnościowymi w Rzeczypospolitej szlacheckiej. A. Vetulani dał krótki syntetyczny rzut związku ustrojowego Polski i Prus Książęcych.

Rewizję dotychczasowej oceny Jana Zamoyskiego podjął K. Lepszy w artykule „Wróg Habsburgów — Jan Zamoyski“, ujmując wielkiemu kanclerzowi niejedną z zasług, którymi obdarzyła go hagiograficzna historiografia. Charakterystyka Zamoyskiego dana przez autora rzuca nowe światło nie tylko na rolę kanclerza, ale i na całą epokę, z którą był związany. Drobnym, lecz ważnym epizodem z czasów wojny szwedzkiej, mianowicie wyprawę Czarneckiego na Pomorze w r. 1657 wyczerpująco przedstawił Wł. Czapliński, wnosząc nieznany materiał archiwalny. Bardzo pouczający dla brandenbursko-polskich stosunków z drugiej połowy XVII wieku jest artykuł J. Wolińskiego o nieudanych zabiegach Fryderyka Wilhelma o koronę polską dla swego syna po śmierci Michała Korybuta Wiśniowieckiego. Wł. Konopczyński w życiorysie feldmarszałka Flemminga poruszył zagadnienie współpracy polsko-saskiej w XVIII w. Następny artykuł E. Roztworowskiego wprowadza nas w zagmatwane ścieżki europejskiej dyplomacji XVIII w., pokazując drogi, którymi Fryderyk II prowadził Marię Teresę do pierwszego rozbioru. Bardziej syntetyczny charakter ma rozprawa S. Kieniewicz o orientacji austriackiej w Polsce porozbiorowej, przedstawiająca dzieje i przyczyny polskiego austrofilstwa. Wreszcie najnowszych już dziejów Niemiec dotyczy praca Pajewskiego o linii kolejowej Berlin-Bagdad, oraz A. Owsieńskiej o planach aneksyjnych niemieckiego sztabu generalnego wobec Polski w czasie wojny światowej.

Badacza dziejów śląskich szczególnie zainteresują rozprawy W. Długoborskiego „Targi wrocławskie 1742—1749“ i S. Rospońda „Kultura językowa na Śląsku“ oraz drobny przyczynek W. Jakubczyka „Z dziejów odrodzenia narodowego Śląska XIX wieku“. Pierwszy z tych artykułów zajmuje się drobnym, ale niezmiernie charakterystycznym wypadkiem z dziejów Wrocławia:

próbą Fryderyka II założenia w stolicy Śląska targów, jako konkurencji dla słynnych targów lipskich. Autor opiera się zasadniczo na dotychczasowych badaniach niemieckich, uzupełniając je jednak również materiałem archiwalnym z Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia; załącza też teksty druków reklamowych rozpowszechnianych w języku polskim celem ściągnięcia kupców z Rzeczypospolitej na targi wrocławskie. Cała ta impreza, zakończona zresztą całkowitym fiaskiem, jest dla autora nietyle przejawem dążeń do rozwinięcia handlu Wrocławia z Polską, ile raczej, co wydaje się całkiem słuszne, próbą zaszkodzenia Saksonii przez podcięcie jej handlu ze wschodem. Ś. Rospond w swym artykule zajmuje się walką o czystość języka polskiego na Śląsku przytaczając szereg wypowiedzi obrońców mowy ojczystej z okresu od początku XVII do końca XIX wieku. Wreszcie W. Jakubczyk zapoznaje nas z ciekawą korespondencją rodzinną z końca XIX wieku na Śląsku.

W ramach drobnych prac H. Łowmiański podaje kilka uwag krytycznych na marginesie książki Widajewicza o początkach Polski. Rocznik uzupełniają recenzje oraz dział nekrologów, wśród których zwracają uwagę wspomnienia o Władysławie Semkowiczu wraz z niezwykle sumienną bibliografią jego prac, zebraną przez O. Łaszczyńską.

J. Gierowski

„Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych“, tom XII — Poznań 1950, str. 284.

Wszystkie 4 zamieszczone w ostatnim tomie Roczników rozprawy mają wyraźnie przyczynkowy charakter. Praca A. Grodka „Warszawski Dom Handlowy lat 1723—1727“, omawia początkowy okres działalności słynnego domu handlowego Piotra Teppera (pod tą firmą od r. 1741).

Praca tym cenniejsza, że oparta na zniszczonych w okresie okupacji aktach Archiwum Głównego Akt Dawnych. Początek XVIII w. to lata stosunkowo mało znane w dziejach polskiego handlu. Przyjął się pogląd, że działalność kupców polskich w tym okresie to — „kramarstwo“. Twierdzeniu temu zaprzecza przeprowadzona przez autora analiza działalności wyżej wymienionej firmy. Przedsiębiorstwo to sprowadzało z zagranicy wszelkiego rodzaju wyroby przemysłowe, głównie luksusowe na potrzeby dworu i magnatów. Posiadało ono rozgałęzione stosunki handlowe z wszystkimi niemal znaczniejszymi ówczesnymi centrami handlu europejskiego, rozwinięty obrót wekslowy, znaczne stosunkowo obroty i wysoki kapitał zakładowy. W r. 1726 późniejsze przedsiębiorstwo Teppera, które wówczas występowało pod firmą Pellisson et Valentin rozporządzało kapitałem zakładowym w wysokości 120.000 florenów, podczas gdy kapitał tego